

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum

Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.

Band: - (1747)

Heft: 5

Artikel: P. Conradi oratio de necessariis theologi polemici virtutibus

Autor: Conradus, P.

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394595>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 21.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

P. CONRADI (*) ORATIO

De necessariis Theologi polemici
Virtutibus.

Inter reliquas ardui illius Muneris, quod pro-
vida Benignissimi Numinis cura, ac singu-
lari Nutritorum nostrorum Benevolentia mi-
hi demandatum solemniter hodie capesso, (uti-
nam

(*) Qui hanc Clariss. Conradi Theologi Belgæ Oratio-
nem ἀθερ παθων & accurate evolverit, non mirabitur nos lo-
cum aliquem ei in hoc Museo nostro dedisce, sive enim ad
Styli elegantiam & gravitatem, sive ad dignitatem &
præstantiam rerum in ea propositarum respicias, digna
est, quæ ab interitu, cui facile ejusmodi orationes ob-
noxiae sunt, vindicetur. Argumentum ipsum orationis,
quod in ea exponitur, tale est, quod non satis, feracī
hoc Disputationum & Contentionum Seculo cælestis Ve-
ritatis Cultoribus repræsentari potest. Accedit quod Cl.
ille Professor Celeberrimos Helvetiæ Theologos τας νυν
& 'Αγιοι Werenfelsium nempe & Turrettinum dignis
extollat laudibus', eorum Scripta, Irenica præsertim,
commendet, immo ad finem Orationis manifeste fa-
teatur, tot lites, contentiones, & funesta inter Fra-

A

nam modo illi ferendo hi humeri non essent impares!) inter reliquas, inquam, demandati Theologo Muneris partes, cum in sana Veritatis cœlestis Doctrina sollicite conservanda, strenueque adserenda, tum in oppositis Veritati erroribus solide confutandis, omnem ei operam esse collaudam, nemo, opinor, Vestrum est, Auditores honoratissimi, qui inficias iverit. Postulat hoc supremi Numinis Gloria, cuius promovendæ atque intemeratae conservandæ studium cum in Theologo singulari quadam ratione conspicuum esse oporteat, profecto male officio suo defungi censendus est, qui cœlestem Veritatem, cuius manifestatione ad suam unice gloriam nobis pandendam beare nos voluit Optimum Numen, contra quosvis errores, atque humani ingenii placita divinæ gloriæ & honori vel quicquam detrahen-tia, omni virium contentione vindicare non annitatur. Flagitat hoc porro cœlestis Veritatis pre-tium atque momentum: Quod si enim ea sit omnis Veritatis præstantia, ut illius sectandæ re-tinen-

tres prælia exoritura nunquam fuisse, si controversiarum tractatores vacivas aures salutaribus consiliis, quæ illi suppeditarunt, præbere voluissent. Cum vero quorundam judicio Theologi Belgæ soli, vel omnium optime sciant, in quo apex Theologiæ Orthodoxæ reformatæ consistat, in posterum nemo mirabitur si & nos, quod strenue hactenus fecimus, duorum illorum Celeb. Theologorum Scripta studiosæ Juventuti omni data occasione de meliore nota commendamus. Cæterum cum hisce quæ a Cl. Conradi, Werensilio & Turrettino dicta sunt, conferendæ disserat. Celeb. Fabricii Helmstad. Th. & Witsii Orationes, quibus merito jungas Cl. nostri Stapheri egregia de hoc Argumento data monita quæ extant Theol. polem. Tom. I. J. Z.

tinendæque studio, natura duce, trahamur omnes,
 quotquot ratione & intellectu sumus prædicti,
 quanto ergo pretio non æstumanda, quanto zelo
 & ardore contra quorumvis hostium fraudes at-
 que molimina non vindicanda est Veritas omnium
 præstantissima, quæ reliquas omnes infinito &
 dignitatis, & utilitatis post se relinquit intervallo?
 Veritas, inquam, cœlestis, quæ omnes sapien-
 tiæ divinæ thesauros recludit, atque intellectum
 cœlesti quadam luce perfundens, Perfectionum ac
 Virtutum divinarum gloriam in facie Christi re-
 splendentem nobis contemplandam sistit; quæ
 sola & unica Deum recte cognoscendi colendique
 rationem detegit; quæ sola humani generis mi-
 seriæ remedium monstrat; quæ denique cœlo de-
 missa cœlo nos adserit, & viam aperit, qua ad
 æternam felicitatem grassari licet. Sacratissimo
 huic deposito, quod Theologis & Ecclesiæ Do-
 CTORIBUS peculiari modo est concreditum, ea, qua
 par est, fide custodiendo, atque adversus ingru-
 entes hostes defendendo, qui non invigilet, ac
 præpostero quodam pacis studio, dicam potius,
 ignavia & supina quadam negligentia, perniciosis
 quibusque erroribus cœlestem Veritatem conspur-
 cari secure patiatur, næ is Theologi nomine in-
 dignus est: Ea enim pax, quæ non nisi Veritatis
 dispendio constat, non pax, sed bellum est at-
 que erroris confœderatio. Postremo hanc Veri-
 tatis adstruendæ, atque adversus periculosos er-
 rores vindicandæ necessitatem Theologo imponit
 cum omnium, tum maxime eorum, qui fidei
 ipsius sunt commissi, conditio. Etenim illud
 cumprimis suæ curæ demandatum esse credere
 debet, ut, qui ab ipsius ore & institutione pen-

dent, qui que suo tempore in vineam Domini emittendi atque ad animarum pasturam ablegandi sunt, in cœlesti illa ac Sanctis semel tradita Veritate, quæ Ecclesiæ σύλος καὶ ἐργάωμα est, & sine cuius cognitione ac fide vera pietas & religio sibi non constat, solide confirmantur, atque adversus noxios quosvis errores muniantur, ne, in hoc præsertim errorum atque errantium numero, instar fluctuum ad quemvis falsæ doctrinæ ventum huc illuc agitati, atque exitialibus erroribus abrupti fidei naufragium & ipsi faciant, & in ejusdem calamitatis consortium trahant alios.

Hoc igitur cum certum sit A. A. atque omni dubio exemptum, illud in hac materia haud parvi momenti quæsitum est, quibus modis cœlestis Veritas sit defendenda noxiique errores sint confutandi, quæ Dotes & Virtutes requirantur in Theologo, ut officio suo hac in parte cum fructu defungatur, quæque leges in Controversiis fidei rite tractandis sint observandæ.

Non ignobile profecto, & nec Vobis, ut spero, ingratum, nec a Muneris, cui publice inaugurandus hanc Cathedram concendi, ratione, temporumque, in quibus versamur, conditione alienum mihi visum est Argumentum, si, pro ingenii atque eloquii tenuitate, hac de re animi mei sensa brevi Oratione aperiam, ipso opere illa comprobare gestiens, modo sua gratia & luce me ducere ac docere, quod supplicibus precibus expetere non desinam, dignetur Clementissimum Numen.

Dicam scilicet A. A. divino fretus auxilio de NECESSARIIS THEOLOGI POLEMICI VIR-TUTIBUS. Quod dum exsequor, non multis
hanc

hanc animi mei trepidationem, atque inculti sermonis imperitiam in limine deprecabor. Eredit me incomparabilis vestra humanitas, & aures animosque faciles Vos mihi præbituros, si rudit ac incomtæ Orationis tedium compendiosa brevitate (*) me abstersurum serio pollicear, haud dubiam spem injicit.

Ut ergo sine ulteriore verborum circuitione ad rem ipsam accedam, ante omnia in Theologo Polemico ac sanioris doctrinæ Vindice, quem necessariis scientiæ atque eruditionis subsidiis, armorumque, quibus Veritatem tueri, & errores quoscunque profligare queat, apparatu instructum hic suppono, requiri censeo SINCERVM VERITATIS AMOREM. Veritatis, inquam, castæ ac simplicis, ab omni fuso omnibusque humani ingenii figmentis alienæ, Veritatis cœlestis ex limpidis sacrarum Literarum fontibus derivatæ. Enimvero Veritatis unice caufsa omnes de fide controversiæ sunt suscipiendæ; Veritatis ergo amore accensum esse oportet Theologum; Veritatem, missis præconceptis opinionibus, sepositoque partium studio ea, qua par est, sinceritate indagare; dogmata controversa, humanæ auctoritatis præjudicio procul abire jusso, ad rectæ rationis atque infallibilis Verbi divini normam expendere, Veritatemque, undecunque adfulserit, ambabus ulnis amplecti; Veritatem porro inventam eadem fide ac sinceritate disseminare, illam pro viribus confirmare, atque adversus periculosos errores omni ope, sed modis tamen legitimis &

A 3 ea,

(*) Exiguam solummodo hujus Orationis partem propter temporis mihi concessi angustiam publice recitare potui.

ea, qua fieri potest, argumentorum efficacia adserere debet, eo unice scopo, ut Veritatis cœlestis caussa, quæ ipsius Dei caussa est, triumphet, ut recte sentientes adversus pravas opiniones muniantur, ut errantes convincantur missis que erroribus Veritati manus dent, atque adeo Regnum Dei constabiliatur, ejusque Gloria promoveatur.

Hunc profecto Veritatis amorem in Theologo celebrant & admirantur, hunc inter primarias Theologi dotes virtutesque necessarias numerant omnes, queis proba mens virtutisque studium est. Isto cum affectu qui ad controversias tractandas accedunt, illi demum apta sunt propugnandæ Veritatis debellandique erroris instrumenta. Nec dubium est, quin, si ea semper mentis sinceritate hac officii sui parte defungi adniterentur Theologi, laboribus ipsorum larga benedictione adesset Deus.

Quod quemadmodum votis omnibus exoptandum, ita dolendum vel maxime est A. A. huic Sanctuario tam saepe peregrinum ignem inferri, & in vicem amoris, quo erga Veritatem fideique illibatam puritatem accensum esse oportet Theologum, substitui vitiosum amoris proprii affectum. Quantum huic Idolo in Disputationibus Theologicis ab omni retro ævo fuerit litatum, illi demum ignorare possunt, qui scripta Theologorum eristica ne quidem a limine salutarunt. Ista vel leviter inspicias, deprehendes equidem amorem, deprehendes mox zelum & ardorem sat magnum, sed zelum & ardorem humanum a pravo plerumque philautiæ affectu suscitatum; amorem, inquam, non Veritatis, non caussæ

Dei,

Dei, sed caussæ propriæ constabiliendæ, amo-
rem auctoritatis, gloriæ, famæ atque existima-
tionis nostræ, amorem cogitationum, opinio-
num placitorumque nostrorum, amorem scientiæ
atque eruditionis nostræ, & quæ sunt hujus late
dominantis vitii propagines fere sine numero aliæ.

Cum primis vero deplorare heic liceat infau-
stum illud Veritatique adeo inimicum *Partium Stu-
dium*, ac placitorum illius Sectæ, cui quisque se
addixit, communium cœcum amorem, qui,
quemadmodum studii Veritatis velo passim obte-
gitur, ita ejus locum supplere solet. Pertina-
cissimo hoc morbo laborant plerique omnes, qui
Religionis Controversias tractant, ac rara oppido
sunt eorum exempla, qui, seposito partium stu-
dio, ex sincero Veritatis amore disputatione.
Eo nimirum fit, ut absque justo examine, quod
sacræ Literæ ubivis inculcant, quod rei momen-
tum postulat, quod ipsa Veritas flagitat, illas
opiniones, quæ in Ecclesia & secta, cui nomen
dedimus, ab antiquo receptæ semperque defensæ
fuerunt, sine ullo discrimine sacras sanctasque
habeamus, omnia ejus placita ac cogitata nostra
faciamus, ab iis vel tantillum recedere religioni
ducamus, ac denique pro iis tanquam pro aris
& focis maximo animorum æstu pugnemus, non
Veritatis triumphum, sed nostram partiumque
nostrarum victoriam quærentes.

Caussæ morbi variæ sunt. Ex plurimis autem
aliis *primum* perversa illa humani ingenii indoles,
qua ad opiniones sine prævio examine credendas
præceps ruit. *Deinde* naturalis illa ignavia atque
ingeniorum torpor, quo laboris impatientes in
temere susceptis acquiescere malunt homines,

quam Veritatis scrutinio sedulam navare operam. Addo *præterea* pravam educationem, qua animus non ad veri indaginem, neque ad examinanda ea, quæ tanquam credenda inculcantur, sed ad ea, quæ a Patribus & Majoribus traduntur, atque in Secta, cui addicti sumus, communiter creduntur, cœco impetu amplectenda formari solet. Accedit *denique* humanæ auctoritatis *præjudicium* nimiaque eorum, quos sequimur Duces Doctores, veneratio, qua fit, ut in *præjudicatas* nostrarum partium opiniones proni feramur, non propter rationum, quibus nituntur, quasque sæpius ne quidem investigare cœpimus, efficaciam, neque propter rei ipsius evidentiam utpote nobis haud perspectam, sed propter solam Docentium, qui eruditionis ac perspicaciæ laudem apud nos consecuti sunt, quosque errasse haud facile *præsumimus*, auctoritatem.

Ceterum, si quid est A. A. quod sincero Veritatis amori est oppositum, quod cœlestis Veritatis caussæ est contrarium, si quid est, quod animos de Veritate contendentium plane in transversum agit, est sane *partium studium*. Isti enim qui addicti sunt, non adeo, quid verum sit, quærunt, aut curant, sed ad opinionum vulgo receptarum regulam ac decempedam componunt omnia. In ea, quam tuentur, parte omnia esse vera, Orthodoxa omnia, quovis pignore contendunt; *nullus ibi est error*, (verba sunt Præstantissimi Theologi J. A. Turretini *Orat. X. de Affectionibus a Vero abducentibus*) *nulla injustitia*, *nulla opinio præjudicata*, *nullum partium studium*; *recte omnia*, *atque ut decet*, *ibi peraguntur*: *Ab adversa vero parte*, *nil nisi errores*, *nil nisi præjudicia*, *nil nisi cœcum partium*

partium studium, atque in errore defendendo pertinacia.

Et hinc conjunctum ut plurimum videas hoc partium studium cum zelo quodam præpostero, quo ad eos omnes damnandos, atque *Orthodoxiæ*, qua nihil sanctius est, laude privandos temerario ausu ruimus, qui, licet Veritatis vi adacti, communium sententiarum torrenti resistunt, atque in rebus inter Christianos ab omni fere ævo controversis non exacte ad præscriptam a Patribus formulam atque inculcata a Majoribus dogmata sentire aut docere possunt. Hinc vulgatissimæ illæ criminaciones, quibus, quæcunque novitatis solummodo speciem habent, naso adunco suspensimus, ac hæresin illis impingimus, qui fractis communium præjudiciorum repagulis, regiam Libertatis simul ac Veritatis viam & ipsi calcant, & aliis calcandam suadent. Huic partium studio debetur, quicquid turbarum ac tumultuum, quicquid de Religione diffidiorum experta est Ecclesia; hinc hæreses & schismata, quibus misere discerpta jacet. Ex hoc fonte promanat malesana illa altercandi vitilitigandique prurigo, qua Veritas amitti atque ita obscurari solet, ut a contendentium oculis fugiat; hinc lites & jurgia, hinc concertationes innumeræ de rebus sæpe levissimi momenti, de ipsis non raro terminis ac vocum apicibus maximis animorum motibus ultro citroque agitatæ; hinc odia illa theologica atque indignissimæ cœlestibus animis iræ; hinc ignobile illud disputandi genus, quo, relicta Veritatis cura, præjudicia præjudiciis opponimus, ac rationum, quibus unice dimicandum, pondere posthabito, humanæ auctoritatis præsidio,

ac votorum suffragiorumque numero, splendore, antiquitate victoriam de adversariis reportare annitimus. Et quot mala sine numero alia ad maximum Bonorum omnium luctum pepererit hodieque pariat triste hoc partium studium, quis Vestrum est A. A. qui ignorat?

Ecquis ergo est, qui illud in rebus divinis non longissime proscribendum atque in tractandis de Religione controversiis non deponendum censeat? Nec enim aliud est partium studium, nisi humanae adhaerere auctoritati, quod profecto communii Protestantium, sola Dei Oracula pro infallibili credendorum norma venerantium, fidei plane contrarium, atque a scopo Theologi non hominum, sed Dei caussam defendantis alienissimum est. *Depositum autem partium studio humanaeque auctoritatis præjudicio, sola apud nos Veritatis valeat auctoritas illiusque divinioris Scripturæ, in qua eadem expressa reperitur.* Hanc unice sectari, hanc venerari oportet Theologum Polemicum, si Deo se approbare, si conscientiae satisfacere, si officio suo rite & cum fructu defungi velit; &, si ad hanc unice normam æqua semper judicii lance expenderent omnia de Religione contendentes, maxima haud dubie controversiarum pars sponte caderet, sublatisque dissidiis, beata ac piorum omnium votis exoptanda succederet Ecclesiæ quies.

Ad aliam venio A. A. eamque haud minus in Theologo Polemico necessariam Virtutem, *Candorem* scilicet in disputando, qui genuinus studii Veritatis foetus est ab eo nunquam separandus: *Isto enim studio qui sincere tangitur, omnem quoque operam dabit, ut Veritatem nullo hominum fuce obductam in se sistat atque disseminet,* sedulo-

seduloque cavebit, ne pii, quod dicunt, fraudibus Adversarios offendat, ipsamque Veritatem iis invisam reddat.

In tractandis igitur de fide Controversiis nostra primum sententia clare semper & aperte nullisque tecta pigmentis & involucris exponenda est: Hæc enim ad errorem palliandum quidem comparata, sed a Veritatis, quæ nuda conspici amat, expositione alienissima sunt; longeque hoc candore qui a nobis dissident ad veriorem sententiam amplectendam reddemus proniores, quam si sum & nescio quos colores quaerentes fidem & sinceritatem in nobis desiderandi vel minimam iis ansam præbeamus. Non minore deinde sinceritate ac candore versari oportet in investiganda & proponenda dissentientium mente atque sententia. De genuina Adversariorum mente judicium ferre ex Scriptis aliorum, qui illos sibi refutandos sumserunt, non semper tutum esse, experientia satis constat; quin potius ipsi fontes consulendi sunt, &, si cum integra quadam Secta nobis res sit, ex publicis cujusque Coetus instrumentis, si vero cum singularibus ac privatæ sortis hominibus controversia intercedat, ex Scriptis eorum aut dictis juxta regulas doctrinæ hermeneuticæ absque ulla cavillatione & iniquo consequentiarum abusu mens illorum sincere eruenda ac candide proponenda est. Hoc ni feceris; erroresque Adversariis adfinxeris, quorum sunt immunes, profecto oleum & operam perdes, immo calumniæ & obtrectationis notam justamque suspicionem effugere non poteris. Utinam vero æquissima hæc regula semper in Ecclesia fuisset observata, hodieque religiose observaretur;

quanto

quanto minor rixarum funestarumque eheu ! litium existeret numerus ? quam facilis & expedita cum ad minuendum plurimarum quæstionum momentum , tum ad sarcendam colendamque pacem foret via ? Sed quis , nisi in rerum ecclesiasticarum annalibus plane hospes , ignorat , vulgarissimas ab omni ætate fuisse disputantium artes , sententiam Adversiorum malignius proponere , tantum ut absurdior videatur , faciliusque refelli queat ? Quis nescit , antiquissimum esse vitium , (utinam & hodie ignotum esset) præsertim inter eos , qui sinistris contra Adversarios affectibus aut præjudiciis a prima ætate haustris sunt imbuti , quælibet incaute atque improvide dicta , sæpe non recte intellecta ac contra auctoris mentem explicita , supra modum exaggerare , ex iis hæreses ac periculosos fingere errores , & consectaria necesse odiosa ab ipso auctore pernegata ? Quis denique nescit , antiquissimum esse disputantium vitium , in primis ubi incaluerunt , & de invidia potius conflanda , quam de Veritate defendenda sunt solliciti , magna quidem diligentia , sed non optima semper fide ex Adversiorum suorum Scriptis duriusculas quasdam locutiones excerpere atque in alienum sensum torquere , eum tantum in finem , ut illis odiose exagitandis adversam sibi partem invidiæ exponant ? Omnes hasce artes similesque alias homine Christiano , nedum Theologo esse indignissimas , facile mihi dabunt , quiunque consideraverint , gravissimam ea ratione in re maximi momenti Adversariis fieri injuriam , non eo profecto nomine excusandam , quia Adversarii nostri sunt , aut pro Hæreticis habentur : Istud enim , quod memoravimus , candoris & æqui-

æquitatis officium omnes omnino homines in qua-
cunque aut secta aut gente constituti suo jure a
nobis postulant, quia ipsa naturæ lege quemquam
lædere vetitum est, neque ullo hac parte vera
Religio præ falsa gaudet privilegio. Et quid tan-
dem bonæ frugis ex hoc disputandi genere ex-
pectari potest? Nonne, si pias hasce, dicam po-
tius, impias fraudes intellexerint, sententiamque
suam adeo inique & invidiose proponi viderint
illi, quos oppugnandos sumsimus, magis irritati
in errore confirmabuntur, solidis nos argumen-
tis ad illum confutandum destitutos esse non sine
ratione sibi persuadentes? Nonne ergo ipsam Ve-
ritatem, siquidem a nostris stet partibus, in dis-
crimen adducimus Caussamque Dei suspectam red-
dimus, quasi talis foret, ut sine malis artibus
superior esse non posset? Nonne Adversariis ea-
dem ratione nobiscum agendi ac dolum dolo
compensandi, ansam porrigitur? Nonne ergo
hæc methodus novis identidem animorum exa-
cerbationibus caussam præbet, atque ad contro-
versias in æternum potius fovendas, quam ad
easdem imminuendas & componendas materiam
confert? Sane, nisi disputationes nostras omni
fructu destitutas velimus, candide & bona sem-
per fide cum Adversariis agendum est, animoque
ab omni livore omnibusque præjudiciis ac sini-
stris suspicionibus vacuo sententia eorum exami-
nanda, atque ea fide & sinceritate exponenda est,
ut suam esse sententiam admittere debeant, si &
ipsi candide agere velint.

Varias denique regulas idem hic Theologi
Candor præscribit, ubi ad ipsum conflictum ac
disceptionis actum perventum est, ut nimirum
(utor

(utor fere verbis eximii Basileensium Theologi
Sam. Werenfelsii, in diss. de Controversiis Theologicis
 rite tractandis) „ statum, quod dicunt, contro-
 „ versiæ, quæ inter dissidentes est, recte semper
 „ & sincere constituamus, non dissimulantes dis-
 „ sensum, ubi verus dissensus est, sed & candi-
 „ de agnoscentes consensum, quo usque cum
 „ Adversariis convenit; ut Statu controversiæ
 „ definito, quæstionis momentum non nimis ex-
 „ tenuemus, ac si de fœno & stipula ageretur,
 „ quando de ipso salutis fundamento agitur, sed
 „ nec nimis exaggeremus, quasi gravissimum
 „ aliquod religionis dogma in dubium vocare-
 „ tur, quando de rebus controvertitur, de qui-
 „ bus salva fidei unitate dissentire ac disputare
 „ liberum est; ut nihil quidem refutatione dig-
 „ num prætermittamus, nec tamen omnia Ad-
 „ versarii dicta sine ratione exagitemus, quasi,
 „ qui in uno errat, nulla in re recte sentire pos-
 „ sit; sed ut, confutatis ejus erroribus, quæ
 „ vere, apte, solide ab eo dicta sunt, ingenue
 „ agnoscamus; ut nec expendi ab Adversariis
 nostra dogmata ægre feramus, nec difficultatum,
 quibus nostra premitur oppugnaturque sententia,
 momentum, nec rationum, quibus adversa ni-
 titur opinio, pondus aut dissimulemus, aut mi-
 nuamus; ut tandem, si erroris convicti boni
 quid moneamur, id, missa priore sententia, nullo
 pudore nullaque pertinacia generose amplecta-
 mur: Conceptis enim placitis mordicus adhære-
 re, atque errores contra clarissimam Veritatis de-
 monstrationem pertinaciter defendere, ne quid
 amplius dicam, nec generosi, nec candidi est
 Theologi. Errare humanum est; homines vero

sumus

sumus omnes , ac proinde neque nos , neque nostram , cui nomen dedimus , Ecclesiam quantumvis & antiquitate , & membrorum numero ac splendore venerabilem , nec ulla denique hominum Scripta ab omni erroris periculo immunita esse recordari debemus ; quin potius omnem nostram fidem fallere & falli nesciis Dei Oraculis ita alligandam , ut , solutis adfectuum præjudiciorumque vinculis , liberimum semper Veritati a quocunque etiam ex iis rite demonstratae aditum præbeamus .

Candori in disputando proximum comitem jungo *Justitiam* & *Aequitatem* , quæ armis legitimis , id est , solo rationum atque argumentorum pondere cœlestem Veritatem propugnare , noxiuosque errores debellare præcipit . Nec enim alio armorum genere ad sui præsidium indiget cœlestis Veritas , sua luce radiare amans ; neque alia remedia inveteratis erroribus animo evellendis convenire , facile agnoscat ille , qui ipsum errorum non nisi veri specie indutum , ac probabili saltem ratione suffultum mentis adsensum extorquere , utque adeo non nisi potentioribus argumentis invictisque demonstrationibus eundem expugnari , proprio sensu novit ; nec denique alia media exigit scopus , quem in tractandis controversiis præfixum sibi habere oportet Theologum , qui in sacro hoc , quod gerimus , bello non nostra , aut partium nostrarum victoria , hostiumque , quibuscum dimicamus , strages est , sed ipsius Veritatis triumphus , ac periculose errantium salus atque emendatio .

Illud ergo negotii sibi datum esse credere debet Theologus polemicus , ut suam primum de
con-

controversis dogmatibus sententiam , quam non humanae auctoritatis præjudicio , aut cœco partium studio inductus , sed clarissima post legitimum examen rationum luce persuasus tanquam veriorem amplexus est , pro viribus illustret , solidisque argumentis ex castis Verbi divini fontibus justæque ratiocinationis principiis derivatis , ac certam sua efficacia animi Veritatem amantis convictionem secum trahentibus eandem demonstret , atque a motis difficultatibus vindicet . Ut eadem deinde rationum efficacia veritati oppositos errores , errores , inquam , reales , qui non in inanibus consistunt logomachiis , ac ad cauſam , de qua disceptatur , vel parum , vel nihil faciunt , sed qui ipsam fidei arcem , vel cominus vel a longinquo impugnant , graviter quidem & masculine , sed ea tamen , qua par est , moderatione confutet atque refellat . Ut denique non ipsos solum errores , sed & errorum fundamenta , quibus tanquam firmissimis cauſæ suæ præsidiis nituntur adversarii , dextre ac solide subvertat ; simulque varia præjudicia , quibus passim præpediti pro veritate errorem amplectuntur , quæque , ubi altiores in animo radices egerunt , validissimorum argumentorum vim retundere solent , iis eripere laboret , quo tandem , remoto illorum velo , veritatem videant , missoque errore victas ei manus dare cogantur . Hæc justa sunt atque legitima spiritualis hujus certaminis arma ; hæc , uti Spiritui euangelico apprime convenient , atque ab ipso supremo nostro Doctore sanctisque ejus Apostolis ad cœlestis Veritatis propagationem sunt adhibita , ita sola apta sunt ad laudabilem disputationis scopum adsequendum . Hisce remediis si

erran-

errantes ad saniorem mentem redigere nequeamus, nobis nihil aliud relictum est, quam ut illos Deo committamus, ac juxta Pauli monitum toleremus eos, qui contrario animo sunt affecti, experturi, num aliquando Deus iis sit datus resipiscentiam ad agnitionem Veritatis; saltem longe satius est, ut gravissimos quoque toleremus errores, quam ad illos extirpandos remediis utamur inquis, turpibus atque ab ipso Deo vetitis, cum nunquam *mala sint facienda, ut bona inde eveniant.*

Verum enim vero aliud a longo jam tempore armorum genus introduxit usus, aut potius vitirosus hominum affectus, quod, justitiae æquitatisque legibus valere jussis, molestiæ adversariis creandæ unice inservit, atque ea propter præcipua quædam caussa est, quod ex disputationibus Theologicis passim tam parum reportetur fructus. Non loquor jam de Sophistarum argutiis ac Rhetorum blandimentis ad fallendum potius, quam ad Veritatem adserendam comparatis. Non loquor de argumentis illis generalibus, quæ præjudicia vocari solent, quando non solidis pro Veritate pugnamus rationibus, sed, missò velut in compendium certamine, sententiæ nostræ vel antiquitatem, vel consentientium nobis numerum, eruditionem, dignitatem & auctoritatem adversariis opposuisse contenti sumus; cuiusmodi argumentandi ratio, a Romanensibus potissimum exulta, sed ab aliis quoque non raro adhibita, incautis quidem fucum facere solet, prudentioribus vero, qui nihil, nisi quod evidenti rationum luce fulgeat in Veritatum catalogum inferri patiuntur, qui que non auctoritatibus, sed

demonstrationibus dimicandum censem, merito suspecta habetur. Sed illorum indigitō haud sane laudandam disputandi methodum, qui zelo nimis calido agitati, ac odio adversariorum magis, quam Veritatis amore flagrantes, id potissimum agere videntur, ut inquis criminacionibus, argumentisque, ut vocant, ab invidia ductis quosvis a se dissentientes infamant atque exosos reddant: dum vel levissimum s̄æpe dissensum supra omnem modum exaggerant, ut capitalis videatur error, quo ipsum fidei ac salutis fundamentum convellitur; & hinc quævis errantium imprudenter dicta, imo s̄æpius, si recte intelligantur, plausu digna, in pessimam partem rapiunt, atque in sensum a mente auctoris alienissimum sinistra interpretatione detorquent; eo præcipue scopo, ut imperitorum hominum, qui ex præjudicata sua opinione Religionis Veritatem judicare, ac, re non expensa, ad condemnandos dissentientes præcipites ruere solent, odio atque invidiæ expolnantur: vel, quos oppugnandos sibi sumunt, mox sive veterum, sive recentiorum hæreticorum, quos vulgo invisos, atque atro notatos calculo norunt, nominibus insigniunt, eorumque opiniones ob levissimam quandam convenientiam cum dogmatibus teterrimorum hominum, qui impietatis atque heterodoxiæ notam dudum sibi inustam habent, & a quibus integro alias dissentient Systemate, mira temeritate conferunt; quo ipso, ad commovendos hominum animos, nihil aptius esse, experientia constat: vel inquis suspicionibus plebeiorum auribus ambitiose inculcatis, errantium famam commaculant, illos absque justa caussa aut pessimæ fraudis,

dis, ac si data opera Veritati insidias struerent, ipsaque Religionis fundamenta subvertere adniterentur, aut saltem malæ fidei insimulando, & vera animi sensa subdole illos tegere, aliud ore proferre, aliud pectore clausum gerere, nescio quid monstri alere, & anguem in herba latere, clamitando; jam victoriam retulisse rati, si vulgus credulum, & vel levissimis suspicionibus aures præbere solitum irritaverint, atque in homines, saepe innocentissimos, incenderint: vel denique (pudet enim plura referre) ex eorum, quos confutare seu potius exosos reddere conantur, sententia absurda atque invidiosa nectunt consectaria, ut saltem impias illos fovere hypotheses, atque in hæreticorum, publico judicio damnatorum, castris militare, verosimili ratione evincant; consectaria, inquam, non eum in finem legitime ducta, ut sententiam, ex qua manifeste fluunt, absurdam & erroneam esse demonstretur, quod recte ac citra ullius injuriam fieri, nemo est qui negat; sed aut falsa atque illegitima, aut saltem, si vel legitime ducta videantur, ab iis, qui oppugnantur, non agnoscenda, & tamen, licet sincere magnoque zelo ea se repudiare atque abominari fateantur, odiose iis impacta, quasi propria eorum essent dogmata ac principia; quod per æquitatis leges non licere omnes Boni judicant. Oritur ut plurimum perversa hæc methodus vel ex ingenii ac judicii defectibus, quibus fit, ut, quos rationum momentis convincere nequeunt, illegitimis his armis oppugnant, vel ex naturali quadam morositate ac temperamento fervidiore, vel ex prava educatione, præpostera Magistrorum institutione,

vitiosis consuetudinibus in scholis contradicis, ibique haustis præjudiciis, ac sinistris contra quosvis dissentientes affectibus, & quæ sunt alia de hoc genere malorum plura. Exemplis autem, in veteri ac recentiori historia satis proh dolor! obviis, abstineo, ne cavillandi ansam cui præbeam.

Frequens profecto hæc ab omni ætate adversarium adgrediendi fuit via, atque ad singularem Orthodoxiæ laudem apud multos sibi parandam ac deinceps tuendam forte tutior, quam via æquitatis & justitiae, cujus leges, ubi splendido isto Orthodoxi nomine semel inclaruerunt, impune violant; prorsus quasi in hanc partem temerariis suspicionibus iniquisque criminacionibus peccato non esset locus, ac superbus ille, quem præferre videntur, zeli divini prætextus omnem, quæ hac in re committitur, injustitiam excusaret, ipsaque injurias proximo illatas sanctas redderet; dum interea justitia & æquitas silere cogatur, ne, qui ejus regulas erga quosvis, etiam gravissime errantes, sancte observandas censem, & ipsi in heterodoxiæ suspicionem incident, ac si paria cum adversariis facerent, aut saltem nimium iis blandirentur.

Scilicet præposteri illi Zelotæ, sublato rerum discrimine, candida de nigris, & de carentibus atra facere solent, &, ut magnus inter Nostros Theologus loquitur, *hæreses ob levem quemque dissensum postulare alios, Orthodoxiæ isti amorem interpretantur; quæsitis calumniis insectari, gravem & Christianam increpationem; dolis in omnium odium atque invidiam adducere, piam sive fraudem, sive artem; privare dignitate, fortunis, fama atque existimatione,*
disci-

disciplinam Ecclesiasticam ; furere denique , zelum ; charitatem , æquitatem , humanitatem tantum non pro inanibus habere nominibus videntur , quibus nunquam promptius utuntur , quam ad faciendam aliis invidiam.

At vero , licet apud imperitiores , qui communibus opinionibus tanquam ad saxum adhærere , ac pro eo , quo in omnes a vulgari tramite vel tantillum recedentes feruntur , odio , per alias ipsis haud moderationes indito , in dogmata , quæ non intelligunt , maximo æstu debacchari solent , caussam suam strenue egisse videantur ; licet quoque apud alios inpotentis animi homines , si non facti præmium , saltem impunitatis asylum facile obtineant ; cordatiores tamen , qui cum Veritatis studio Pietatem induculo nexu copulatam cupiunt , quique justitiam & æquitatem inter Virtutes quovis homine , multo magis Christiano , & quidem Theologo dignas numerant , omni tempore hanc methodum damnarunt ac toto animo abominati sunt . Et merito sane : Quis enim , nisi præjudiciorum nebulis plane excœcatus , non videt , gravissimam rursus ista agendi ratione innocentibus fieri injuriam , atque adeo crimen committi nullo colore illinendum ? Quis non videt , quantopere hæc methodus recedat ab æquis- sima illa Euangeli , ipsiusque naturæ lege , quæ , quod nobis fieri , vel non fieri volumus , aliis faciendum , vel non faciendum , dictat , ac procul odii atque invidiæ caussis , suum cuique tribuere præcipit ? Quam longe abeat ab ingenio & instituto Christi , summi nostri Magistri , qui , licet invidiosis sæpe nominibus ab Adversariis notatus , falsisque criminationibus petitus , ipse tamen pari nunquam retulit , ad servandas hominum ani-

mas , non vero perdendas venisse se , testatus ,
 quique , in adserenda cœlesti Veritate expugnan-
 disque periculosis erroribus , non clamoribus ,
 non convitiis & calumniis , aliisve carnalibus at-
 que a pravo affectu suscitatis dimicavit armis , sed
 suavissimis convictionibus invictisque demonstra-
 tionibus , caritatis & æquitatis Præco ac Vindex
 sanctissimus ? Quantopere tandem deflectat a me-
 thodo Apostolorum , qui vestigia Domini sui pre-
 mentes , atque a Spiritu Veritatis docti ac ducti ,
decertandum quidem esse pro sanctis semel tradita fide ,
ac contradicentes atque oblucentes Veritati increpan-
dos , convincendos , redarguendos , & exemplo suo ,
& præceptis docuerunt ; sed rationibus , & non
rumoribus ; sed cum charitate , quæ , si Paulo cre-
dimus , benigna est , non invidet , non imputat ma-
lum , non gaudet injustitia ; cum æquitate & man-
suetudine sapienti ? Hac methodo , his armis gra-
vissimos errores efficaciter oppugnarunt , ac felici-
ssime expugnarunt . Hæc arma nobis quoque
in manus tradiderunt ; quibus si strenue utamur ,
sua benedictione laboribus nostris non deerit
Deus . Qui vero iis non satis fudit , ac propterea
invidiosis illis , quæ memoravimus , argumentis
Veritatem defendere , erroresque hominum ani-
mis eximere laborat ; næ is aërem verberat , er-
rantes in errore magis confirmat , imo remedia
adhibet ipso morbo periculosiora ; Veritati deni-
que injurius est , ejusque vim nunquam apud ani-
mum sensit .

Accedo ad quartam in Theologo Polemico re-
 quisitam virtutem , cum æquitate & justitia ar-
 etissime connexam ; nempe *Caritatem & Mansue-*
tudinem , eximum illud hominis vere Christiani
 decus

decus ac Discipuli Christi characterem infallibilem, necessarium illud in cœlestis Veritatis Candidato ornamentum; quo qui destitutus est, licet *vel linguis hominum & Angelorum loquatur, licet prophetiam habeat, & omnia noverit mysteria, licet & cognitionem & fidem omnem habeat*, ex mente Apostoli, nullius est pretii ac dignitatis.

Hæc nimirum Virtus, missa omni acerbitate, placide & absque iræ ac adfectuum æstu disputare, Veritatem non minaciter aliis obtrudere, sed leniter persuadere, atque in sacro cum dissentientibus conflictu nil nisi errantium convictionem, emendationem ac salutem intendere jubet. Huc spectat Christi præceptum discipulis suis datum: *Discite a me, quia mansuetus sum & humilis corde.* Huc spectant passim Pauli monita, *Episcopum & servum Domini non debere pugnacem esse, non iracundum, sed moderatum, mansuetum erga omnes, a pugnis alienum, aptum ad docendum, tolerantem malos, in lenitate erudiantem adversarios.* Hæc equidem non eo a me dicuntur, ac si caritatis & mansuetudinis prætextu periculosos quosvis errores in Ecclesia tolerandos censeam, nedum in iis consensum ac conspirationem approbem; probe gnarus, præpostera hac caritate Veritatem opprobrio adfici, errantes magis in errore confirmari, pii vero scandalum creari, atque adeo Regnum Christi potius destrui, quam ædificari. E contra ardentissimo studio, Veritatem salutarem defendendi, inque ea recte sentientes confirmandi, errantes autem quovis legitimo modo ad ejus agnitionem perducendi, Theologo nihil dignius existimo. Hac parte si usque & usque infet, tempestive, in tempestive, arguendo, objurgando, hortando, cum

omni longanimitate & doctrina, laudo ejus zelum impense. Hoc studium, hunc zelum, non sane languidum & remissum, sed fervidum ac calidum, dummodo cum prudentia semper & scientia sit conjunctus, flagitat cum Gloria Dei, tum salus hominum. Et Scriptura, dum ἀληθέας εν ἀγάπῃ Veritatem in caritate sectari præcipit, hæc duo nunquam sejungenda, Regnumque Christi non minus Veritatis, quam Caritatis Regnum esse, in quo finibus non exiguis verum a falso, bonum a malo discerni debeat, evidenter innuit. Permittit, imo postulat caritas, ut alii aliorum dicta ac facta observent ad exsuscitationem charitatis & bonorum operum, ne in errores & vitia præcipites ruant. Jubet pro Veritate facere omnia, contra eam nihil; adeo ut horribile anathematis carmen iis intonet Paulus, qui ad aliud Evangelium, quam quod Apostoli annuntiarunt, traducunt auditores suos.

Verum enimvero est modus in Rebus, sunt certi denique fines. Defendi Veritas, refelli errores debent, sed εν ἀγάπῃ καὶ ἐπιεικείᾳ καὶ πραύτητι σοφίας. Quemadmodum nulla est caritatis praxis, quæ Veritatis dispendio constat, sic vicissim Veritatis studium a Caritate sejungi nunquam debet. Caritas autem, sepositis carnalibus affectibus, præter Gloriam Dei, æternam proximi salutem unice & sincere spectat; ac proinde errantem odisse nefas credit, sed, evitatis temerariis condemnationibus, innoxie errantes fraterno amore complectitur, salutaris Veritatis studium placide iis instillare, ac, non obstantibus opinionum divortiis, animorum unitatem conservare adnititur; periculose autem errantium ex intimis cordis visceribus miseretur, Deum pro eorum

con.

conversione ardentissime invocare non desinit, atque in iis ad saniorem mentem revocandis adsi-
due laborat, refellendo per argumenta errores, ac veritatem ex propriis & genuinis principiis ad eorum conscientiam demonstrando. Hæcque omnia exsequitur non vi & minis, non concita-
tioribus iræ atque odii affectibus, sed animo moderato, mansueto, amico & pacifico; non convitiis & calumniis, non dicteriis & scommati-
bus, non sævitia & persecutionibus, sed moni-
tis, sed rationibus & persuasionibus.

Hoc pacto si cum adversariis agat Theologus Polemicus, officio suo recte defungitur, errantiū saluti atque emendationi consulit, ac Veritatem de erroribus facilius certiusque triumphatu-
ram, haud vana spe præsumere potest. Neque enim quicquam apud plerosque, qui Veritatem amant, majorem vim & efficaciam habet, leni-
tate & mansuetudine, solidis rationibus suffulta.
Dum e contrario, qui, missa caritate, iræ at-
que odio adversariorum indulgent, qui acerbo nimis zelo ducti maximo affectu ac feroci stylo in dissentientes invehuntur, atque, ubi rationes cum rationibus, res cum re, ut Veritas tandem triumphet, conferenda erant, convitiis & male-
dictis errantes onustos dimittere solent, Veritatis caussæ plus noceant, quam prosint, atque ab ea recipienda magis magisque arceant omnes, qui ab ea sunt alieni. Adversariis Veritatem persua-
dere, atque inveteratos errores animis eorum eximere, res est per se satis difficilis, propter præjudicia, quæ Veritatem ipsis tegunt, propter inolitarum opinionum amorem, aliasque caussas:

At vero, qui acerbitate sua ac violenta ejusmodi persuadendi ratione difficultatem istam se superaturos sperant, falluntur mirifice; quin potius vehementer illam adaugent, atque erroris morbum tantum non insanabilem reddunt. Dum enim ad convitia & maledicta confugiunt, atque ira concitati nil nisi anathematismos ac temerarias condemnationes infesto ore spirant, caussæ suæ illos diffidere, & rationum argumentorumque inopia laborare, non absque veri specie credunt adversarii, atque adeo in errore magis confirmantur, Veritatemque tanto majore odio prosequuntur. Fieri præterea, teste experientia, vix aliter potest, quin acerbitate ista irritati, convitia convitiis pensent, imo acerbioribus convitiis illos, a quibus se læsos arbitrantur, proscindant; atque ita contentionibus, jurgiis ac infiustis animorum exacerbationibus nullo tempore terminandis ad maximum piorum scandalum occasio præbeatur. Felicius profecto cuncta procedent, si, nil nisi suam emendationem ac felicitatem, tanquam ultimum disputationis finem, a nobis intendi, intelligant errantes, si, amoris potius, quam convitiandi certamen nos cum iis iniisse, deprehendant, si, idoneis argumentis, & ea, qua decet, moderatione ac mansuetudine caussam nostram a nobis defendi, suosque errores & impugnari, & refelli, animadvertant: Ea quippe est Veritatis vis, ut, dummodo perspicue doceatur, & solide ac dextre probetur, non possit non tandem plororumque adsensum impetrare; & ea humani intellectus est indoles, ut, quemadmodum in rebus reliquis, ita quoque in negotio Religionis per vim nunquam cogi queat, ad ea tanquam

vera

vera credenda, de quibus per argumenta convictus non est, & quæ falsa esse arbitratur. Recte Lactantius: *Sola Religio est, in qua libertas domicilium collocaverit, utpote res præter cæteras voluntaria.*

Quid? quod servidi illi ac tumultuantum affectuum æstro perciti disputatores vero indagando, & monstrando omnium sint ineptissimi. Veritatis certe scrutinium mentem postulat serenam ac placidam; qui vero affectuum vinculis constricti sunt, libero gressu ad Veritatis arcem, rejectis errorum ambagibus, contendere nequeunt: Adfectus enim intellectui offundere tenebras ejusque aciem hebetare, ac proinde iis præpediri homines, ne Veritatem videant, visamque ament atque amplexentur, notissima res est. Qui præterea sinistris erga adversarios affectibus fræna relaxant, eo ipso sese ineptos reddunt, ad Dei Veritatisque caussam recte & debita cum dexteritate agendum. Nec enim quicquam fere recte ac moderate agunt, aut dicunt, nec, quid ipsi, quid adversarii dicant, probe intelligunt; quia potius in isto animorum æstu ac disputationis fervore multa temere atque inconsiderate effutiunt, caussæ, quam agunt, magis noxia, quam profutura; imo in præcipitia haud raro ipsi ruunt, dum aliis viam, ex errorum abyssῳ eluctandi, monstrare adnituntur. Docuit enim experientia saepissime, Viros, alias maximos omnique subsidiorum genere ad Veritatem defendendam instructissimos, affectibus præpeditos, atque hinc immoderato nimis contendendi studio abreptos in contrarios iis, quos oppugnarunt, errores fuisse prolapsos.

Et

Et quid caussæ, quæso, est, cur tantopere irascamur adversariis, cur tanto cum affectu debacchemur in errantes? Novi equidem colores & prætextus, novi, in quibus immites illi zelotæ caussæ suæ quærant præsidia. Istam nimirum acrimoniam suam ac vitiosum animi æstum laudabilem divinæ Gloriæ, cuius caussam in disputationibus cum adversariis se tueri dictitant, Zelum esse, prætendunt; absque illo zelo Veritatem defendi, ac errores rite confutari non posse; gravissimos ac perniciosos, quos adgreduntur errores severiorem increpationem necessario exigere, pertinaciam vero, qua errores suos propugnant adversarii, illam reddere justissimam. Speciosus, fateor, prætextus. Num vero isto prætextu iis, qui emunctioris nasi sunt, methodum suam sint probaturi, de eo est, quod vehementer dubitem. Ardentissimum divinæ Gloriæ ac cœlestis Veritatis zelum laudant omnes Boni. At videant fervidi hi disputatores, quo zelo ducantur. Bonus certe ac laudabilis zelus non est amarus; quippe quem damnat Apostolus Jacobus his verbis: *Quod si zelum amarum habetis, & irritationem in corde vestro, ne gloriemini, & ne mendaces estote adversus Veritatem. Non enim est ista sapientia (iste zelus) superne descendens, sed sapientia terrena, animalis & diabolica.* Ubi enim zelus est & rixa, ibi inquieta vita, & omne opus pravum. Dum e contrario quæ superne descendit sapientia, cuius alumnum se profitetur, & cuius zelum præferre debet Theologus, primum quidem sit casta, dein pacifica, æqua, obsequens, plena misericordiæ & fructuum bonorum, absque disceptatione & minime simulata. Qui laudabili cœlestis Veritatis zelo flagrati,

grat, cuiusvis quidem erroris infensissimus est hostis, hominum vero omnium, licet errantium, amicus: Horum enim misereri, hos amore prosequi, ipsa præcipit ac commendat Veritas. Atque adeo procul omni acerbitate placide cum dissentientibus in arenam descendit, sola Veritate fretus; ac dum errorem insectatur, summa cura errantibus parcit, omniaque eorum dicta & facta, quoad ejus fieri potest, benigne interpretatur, nec quicquam iis facere vult, quod sibi ipsi fieri, si eorum loco esset, non cuperet. At vero, qui, abjecta Veritatis cura, convitiis & dicteriis, diris atque anathematibus armati procedunt, ac errantium multo magis, quam erroris inimici sunt, huncque non oppugnant, nisi ut sibi adversantium famam commaculent, summosque pariter & imos adversus eos concitent, zelum produnt *amarum*, quem *terrenum*, *animalem* & *diabolicum* vocat Jacobus; quippe in quo longe magis effectus odii, iræ atque invidiæ cernuntur, quam charitatis; non ergo zelum Veritatis, quæ placida & tranquilla est, ac humanorum affectuum mixturam respuit. Eundem amorem proximi, id est non tantum fratum recte sentientium, sed & errantium, indivulsum comitem habet amor Dei ejusque Gloriæ zelus: *si quis dixerit, inquit Apostolus Johannes, diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est.* Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, quomodo Deum, quem non videt, potest diligere? Dei ergo zelum habet, non qui malis artibus acerbisque invectivebus adversarii ruinam ac perniciem meditatur, sed qui in confutandis evellendisque erroribus errantium emendationi ac saluti unice incumbit, eosque cum
Deo

Deo ac Veritate, quantum quidem in ipso est, reconciliare adnititur. Immerito itaque divinæ Gloriæ zelo præposterum suum fervorem prætexunt, qui acerbius in adversarios invehi, ac diris & convitiis eos obruere solent: justissimam potius suspicandi ansam præbent, philautiam, superbiam aliosve pravos adfectus sub ista larva occultari.

Falluntur præterea quam maxime, qui absque acerbitate ac concitatoribus adfectibus Veritatem defendi & errores rite confutari non posse sibi persuadent. Veritas sane ad sui defensionem requirit, ut illam solam suisque ipsius viribus & argumentis subnixam, non vero nostris adfectibus, quibus obscuratur ac suspecta fit, mixtam placide & moderate proponamus, atque ista ratione amabiliorē eam reddamus illis, qui ab ea alieni sunt. Et quare, quæso, non placide itidem ac moderate Veritati oppositi errores confutari possent? An ergo errores minus confutavit eosque animis hominum evellere minus laboravit Christus Dominus in disceptationibus, quæ erant cum Judæis? Et tamen in neminem nominatim acerbius invectus est mansuetus ille Doctor, nec, licet ipse convitiis ab adversariis suis impeteretur, convitia illis reddidit, sed, quos rationum momentis convincere non poterat, divinæ Clementiæ precibus commendavit; in quo instituto Magistri sui exemplum sanctissime seculi sunt Apostoli. Et quamvis genera malorum hominum & errantium graviter nonnunquam notaverint atque acrius perstrinxerint Christus & Apostoli, qui tamen cum divino isto sanctissimorum virorum zelo pravos suos adfectus comparare sustinent,

stinent, atque illos in iis, quæ ex instinctu ac jussu divino fecerunt, imitari volunt, temerarios prorsus atque ineptos sese præstant. Imitentur potius Christum & Apostolos in iis, in quibus ipsi voluerunt, ut iis similes simus, id est exerceant charitatem, mansuetudinem & misericordiam erga omnes, qui misericordia indigent.

Sed, inquiet, gravissime sæpius ac periculosisse errant adversarii, quibuscum contendunt, atque ea propter acerbiorum increpationem merentur. Fateor, quo gravius ac periculosius errant adversarii, eo majore cura atque industria eorum errores esse consutandos, ac recte sentientes contra eos muniendos; at ipsi errantes, ut opinor, propterea non immittius tractandi, aut ira digni sunt, sed potius majore commiseratione, eoque magis cavedendum, ne acerbitate nostra irritati in pericolosis suis erroribus confirmentur. Quis enim, qui amore proximi sincere tangitur, tangi autem debet, quisquis serio vult esse Christianus, non impense dolet, quoties fratrem suum pravis & perniciiosis erroribus inbutum cernit, ac propter illos errores in æternæ salutis periculo versantem? In isto autem dolore & commiseratione non acerbe debacchatur in fratrem, sed non potest, quin ardentiissimis precibus divinam gratiam pro ejus conversione imploret, omnique ope periculosos errores animo ejus eximere studeat. Hoc hominis Christiani officium Christus Dominus partim præceptis inculcavit, dum pro omnibus, ipsis etiam inimicis nostris Deum precari, omniumque sine discrimine, qui misericordia nostra indigent, misereri ubique nos jussit; Misericordia autem nostra omnium maxi-

me illi indigent, qui exitialibus erroribus abrepti in manifestam perniciem ruunt: partim etiam exemplo suo comprobavit. Gravissime sine dubio ac periculosisime errabant Judæi, doctrinæ, quam prædicabat Christus, non obstantibus invictissimis demonstrationibus ac tot stupendis miraculis, hostes infensissimi & calumniatores nequisimi. Quid autem benignissimus Servator? anne convitiis ac maledictis eos adgressus est? Minime gentium. Contra summa lenitate ac mansuetudine potentissimarum rationum pondere suffulta eos cum Veritate ac Virtute, a quibus cœco adfectu dissidebant, in concordiam redigere laboravit; ac tandem, dum vel sic in erroribus persisterent, divinam misericordiam pro iis invocavit.

Sed quid, tandem inquiet, faciendum, si in errore defendendo pertinacia accesserit, si evidenteris nostris rationibus non convincantur adversarii, & vietas Veritati manus dare recusent, sed contra conscientiam errores suos propugnare pergent? an isto in casu, ubi remediis caritati & spiritui Euangelico congruentibus ad saniorem mentem illos revocare non possumus, necessitas non suadet, ut duriora adhibeamus remedia, quæ alias extra illum necessitatis casum iniqua censerentur? Respondeo, id, quod per se iniquum est, in nullo necessitatis casu esse licitum: Deinde convitia & acerbitates non expugnandæ, sed potius fovendæ pertinaciæ apta esse media: & denique difficillimum esse, de pertinacia voluntatis in errante certum ferre judicium, fierique facile posse, ut pro pertinacibus habeamus, qui vel ex ignorantia atque intellectus imbecillitate,

vel

vel ex judicii præcipitantia , vel ex præjudicio auctoritatis , vel ex defectu plenioris informatio-
nis debita cum moderatione ac mansuetudine in-
stitutæ , errant , cætera Veritatem non minus aman-
tes & quærentes ac nos ipsi . Certe de paucissi-
mis , saltem quamdiu sententiam nostram se per
conscientiam amplecti non posse ferio fatentur ,
suamque pertinaciam apertissimis non produnt
indiciis , Caritas credere jubet , quod data opera
errores defendant , ac contra conscientiam Veri-
tati resistant . Hæc si ad animum semper revo-
carent , qui controversias Religionis tractant , du-
biū non est , quin mitius longe in plerisque
cum adversariis essent acturi . Quando rationibus
& argumentis Veritatem iis statim persuadere non
possumus , ac legitima expugnandi erroris reme-
dia non ex voto succedere deprehendimus , Scrip-
tura sacra patientiam & longanimitatem nobis com-
mendat ; jubet hoc in casu , ut toleremus malos ,
experturi , num aliquando Deus iis sit daturus resipis-
centiam ad agnitionem Veritatis .

Ultima tandem , quam cum superioribus con-
junctam , atque in Theologo polemico conspi-
cuam requiro , Virtus Prudentia est , quæ variis
quæstionibus justum semper pretium ponere ,
singulorumque errorum momenta sedulo ponde-
rare docet ; ne scilicet ab altera parte de prima-
riis ac momentosissimis Religionis capitibus ita
disputemus , ac si de rebus nullius momenti con-
troversia moveretur , aut nimio pacis studio gra-
vissimos quosvis errores , qui ipsum fidei funda-
mentum prorsus subruunt , supra omnem mo-
dum extenuantes , sententiarum *Indifferentismo* (sit
venia verbo) portam aperiamus , aureamque Ve-

ritatem, quæ vita carior nobis esse debet, nostra ignavia pedibus conculcari patiamur; neque ab altera parte cum ipso salutis fundamento fœnum & stipulam confundamus, minimumque errorem mox in hæresium censum referamus, aut propter levem quendam dissensum Christianæ cordiæ vincula temere rumpamus.

Profecto in eo esse debet Theologus, cuius pectori sanioris Orthodoxyæ studium debitusque propagandæ fidei puritatis ardor insidet, ut severæ ac summo studio illas exigat veritates, quæ sine salutis dispendio ac manifesto damnationis periculo non possunt non credi, ac dogmata Religionis fundamentalia adversus pravas opiniones maximo zelo adserat; quemadmodum itidem exitiales errores, qui doctrinam fidei prorsus perdunt atque corrumpunt, quovis legitimo modo confutare nolle, nimiæ non tantum imprudentiæ, sed & ignaviæ ac teporis Theologo indignissimi res foret. Sed circumspecte omnino hic procedendum est, diligentissimaque cautio adhibenda, ne dogmata religionis fundamentalia nostra auctoritate fingamus, eorumve numerum pro arbitrio nostro supra modum adaugeamus. – Cavendum sedulo, ne quæstiones mere problematicas, aut quasvis nostrarum partium opiniones ac placita maxime communia mox inter veritates ad salutem creditu prorsus necessarias referamus; ne, accuratissimum in his omnibus consensum intemperanti nimis rigore exigentes, errores ac hæreses exitiales innocentibus adfricemus, eoque praetextu cœlo & ecclesia excludamus, quos ipse Deus tanquam filios suos complectitur, quosque ipse Christus pro genuinis corporis sui mystici

mem-

membris agnoscit; imo cœlo & communione
 Dei excludamus, qui beatorum numero dudum
 adscripti, forte de hodiernis controversiis, deque
 articulis, quorum fides tanta nunc sæpe severitate
 requiritur, parum vel nihil intellexerunt. Cogi-
 tandem serio, quanta sit temeritas, si nos ho-
 munculi tanquam creditu necessaria obtrudamus
 aliis, quæ ut talia, neque ipse Christus Domi-
 nus, neque ejus Spiritu ducti Apostoli a discipu-
 lis suis & Ecclesiæ membris postularunt, mini-
 mosque errores circa ea, quæ liberæ opinationi
 ipse Deus reliquit, fundamentales pronuntiemus.
 Recte & ad rem Cel. J. A. Turrettinus in *Orat.*
de Theologo Veritatis & Pacis studio: *Enimvero qui-*
nam nos sumus, qui in Ecclesia leges feramus, quas
ipse Christus non posuit? Quinam nos sumus, qui eas
quæstiones ad fidei summam pertinere velimus, quas
ad fidei summam pertinere Verbum Dei non pronun-
tiat? Quinam nos sumus, qui ab iis rebus salutem
eternam suspendamus, a quibus eam Christus non su-
spendit? Quinam nos sumus, qui a Christi commu-
nione arceamus, quos ab ea Christus non arcet? Non-
ne unus est Doctor, nempe Christus? cuius proinde defi-
nitionibus ac legibus ita standum est, ut, qui ab eo non
determinata determinare audeat, legesque de iis sancire, ac
propterea alios damnare, is, usurpati Christi Domini,
& exercitatae in fratres tyrannidis, notam effugere non
possit. Quo quidem spectant eximia illa Apostoli nostræ
effata, Tu quis es, qui alienum famulum condemas?
Is proprio Domino, aut stat, aut cadit. Postulat
itaque Prudentia, ut rerum omnium momenta
accurate ponderemus, res momentosas a minus
momentosis probe discernamus, atque ad solam
sæcutoris Verbi normam, tanquam lydium lapi-

dem, æqua sanioris judicij lance subductisque be.
 ne rationibus expendamus, quodnam sit salutis
 & fidei fundamentum; quænam Veritates isti fun-
 damento sint superstructæ cumque eo necessario
 connexæ, quænam vero solummodo tendant ad
 dogmatum fundamentalium illustrationem; quæ-
 nam illud, vel vicinus, vel remotius, vel plane
 non tangant; atque adeo quænam fundamento
 superædificantur, num *aurum argentum & pretiosi
lapides*; num vero *ligna, fenum & stipula*. Ad ean-
 dem normam ut, sepositis præjudiciis, errorum,
 quibus Veritas inpugnatur, momentum rite diju-
 dicemus, eadem flagitat Prudentia. Qui hujus
 Prudentiæ leges exacte observare admittitur Theo-
 logus, non tantopere exardescit, quando esse
 deprehendit, qui a nonnullis suarum partium
 placitis recedunt, atque in rebus dubiis, ad
 fidei summam minime pertinentibus, neque a sa-
 na ratione, neque a Verbo Dei liquido decisis,
 a se dissentunt; sed tum potissimum zelum suum
 demonstrat, quando ipsa sanctissimæ nostræ Re-
 ligionis fundamenta concuti, quando fidem omni-
 bus veris Christianis communem labefactari, quan-
 do exitiales errores in Deum & Christum mani-
 feste injurios veræque pietati aperte contrarios
 spargi ac propugnari intelligit. Neque tam acri-
 ter tantoque fervore pugnat de controversiis pro-
 blematicis, aut Veritatibus levioris momenti,
 quæ, inviolata Religionis summa, negari, ac
 citra salutis jacturam ignorari possunt; sed in pri-
 mariis Religionis capitibus, quibus negatis, &
 pietas, & vera ac viva fides animo expellatur ne-
 cessè est, contra quosvis insultus vindicandis
 omnem operam atque industriam collocat. Hasce
 Verita-

Veritates nunquam, neque ex timore hominum, neque ex prudentia carnali, ne famam perdat, ne male apud hostes Veritatis habeatur, reticendas, sed masculine & fortiter defendendas judicat, atque eo modo defendendas, ut animi dissentientium, perruptis præjudiciorum claustris, quantum licet, ad adsensum rapiantur; iisque e contra erroribus, quibus præstantissimæ hæ Veritates in discrimen adducuntur, qui que perniciosa in Ecclesia confusionem pariunt, omni animi ardore occurrentum merito censet, atque ad illos extirpandos ac toto orbe exterminandos, ut omnes vere Christiani, quicquid habent virium, conjungant, serio optat. At vero in rebus minoris momenti hallucinationem errantibus esse condonandam, nec propter eos Ecclesiæ pacem violandam; in controversiis dubiis atque obscurioribus, ubi opiniones magna utrumque probabilitatis specie sese commendant, sed suis vicissim utrumque difficultatibus premuntur, eandem, quam sibi vindicat, modestam sentiendi propheetandique libertatem aliis concedendam, mutuamque inter dissentientes, quæ ex æquitatis ac caritatis Christianæ lege fluit, tolerantiam esse colendam prudenter statuit. Iotas denique quæstiones, quæ vel in meras logomachias, argutiasve scholasticas abeunt, vel ad pietatem & Ecclesiæ ædificationem nihil faciunt, contra non nisi turbas & jurgia in Ecclesia serere apta sunt, vanas, inutiles, imo noxias judicat.

Quod si hæ cautelæ sollicite semper fuissent adhibitæ, ac juxta has prudentiæ regulas Religions controversiæ fuissent tractatæ, Ecclesia absque dubio in quiete mansisset, neque tot incon-

sultarum litium funestarumque discordiarum procellis & olim & nunc agitata , atque in partes fere inumeras scissa fuisset. Sed quominus hisce malis & miseriis carere potuerit , effecit imprudens multorum zelus ac præposterus rigor. Fuerunt nempe omni Ecclesiæ tempore , nec desunt etiamnum , quibus Christianæ tolerantiae nomen pene ignotum , imo tantum non invisum est , qui que partium sectæque studio supra omnem modum dediti , ne vel minimum fere in rebus ad Religionem pertinentibus , sive majoris , sive minoris momenti , dissensum ferendum , nec pacem & Ecclesiæ communionem cum illis , qui a communi vulgo receptarum opinionum tramite vel tantillum recedunt , aut ineundam , aut colendam censem ; quam animi sui sententiam , si non aperto ore proferant , praxi saltem sua ac disputandi methodo satis superque produnt. Dum enim pro suis , aut partium suarum placitis acrius pugnant , minutissimas sæpe de rebus nihili quæstiunculas ita exaggerant , quasi in periculosisimo essent errore , qui in istis diversum a se sentiunt ; suarumque opinionum de rebus sæpe dubiis atque in Ecclesia semper controversis momentum ita extollunt , ut hæreseos , aut saltem heterodoxiæ in Ecclesia non tolerandæ dicam iis scribere non vereantur , qui illis omnibus adsentiri nequeunt. Quod ut facilius obtineant , certa quædam dogmata , fidei fundamentum haudquaquam attingentia , systemati suo , quod aut ipsi concinnarunt , aut a Majoribus & Magistris suis accepterunt , ita innectere solent , tamque arcto nexu Veritatibus fundamentalibus illigare conantur , ut illa nec negari , nec labefactari posse , sibi aliisque

que persuadeant, quin totum systema reddatur
mutilum atque hiulcum. Quod si ergo reperiantur,
qui, licet modeste & non nisi Veritatis stu-
dio adacti, dogmata ista ad Verbi divini ac sanæ
rationis normam expendere, varias, quibus pre-
muntur, difficultates ingenue in medium proferre,
suasque opiniones libere illis opponere sustineant,
mox salutis compagem solvi, formamque sano-
rum verborum negligi vociferantur; mox Eccle-
siam in periculo esse clamant, in quam prava
ejusmodi dogmata invehantur, actum de sancta
civitate, si exitiales ejusmodi errores in Ecclesia
tolerentur, fidei puritatem modis omnibus servan-
dam; jamque faces & saxa volant, furor arma
ministrat; jam parata convitiorum plastra; jam
erecta rigidissimæ inquisitionis tribunalia; jam
dirarum atque anathematum in homines sæpe in-
nocentissimos temere vibratorum nullus modus.
Quæcunque proloquuntur moderatores, quæ-
cunque in contrarium scribunt, non adtendun-
tur, quin potius in perversum rapiuntur sensum:
Patres sunt sequendi, communis trames ineun-
dus est; damnandi, Ecclesia ejiciendi, imo orco
addicendi sunt, quicunque ab eo recedunt; adeo
ut pauci reperiantur, qui mitiorem de illis sen-
tentiam pronuntiare audeant, nisi qui pectus ha-
beant contra minaces zelotarum vultus triplici
ære munitum. Hac ipsa ratione, quod profecto
satis deplorari nequit, earundem partium Docto-
res atque Theologi non raro inter se committi
deprehendentur, qui licet tam arctis inter se col-
ligantur vinculis, licet tot nominibus ad unitatem
spiritus per vinculum pacis servandam sint obstricti,
licet unus ipsis sit Dominus, una fides, unum bap-

tisma, unus Deus & Pater omnium ; qui est supra omnia, verbo, licet quod ad fidei summam eadem incedant regula, ac circa primaria omnia, de credendis & faciendis, Doctrinæ Christianæ capita accuratissime consentiant, saepe tamen propter levem quendam de rebus minimis, imo de ipsis subinde vocibus ac terminis, non eodem utrumque sensu intellectis, dissensum, aut propter exiguum quandam opinionum de rebus arduis atque involutis, quæ in hac mortalitate definiri nequeunt, discrepantiam a se invicem discedunt, pacis ac fraternali caritatis vincula rumpunt, convitiis omnis generis se mutuo discerpere, communibusque heterodoxiae criminacionibus infamare non erubescunt, atque intestinis dissidiis omnia replentes in propria viscera saeviunt, ad ingenitem Piorum omnium luctum, ad manifestum infirmorum scandalum, adversariorum denique, hinc in nos insurgentium nosque per nos ipsos destruentium, ludibrium.

Fontes, ex quibus imprudens iste multorum zelus profuit, ubi perquiro, primum sese offert ignorantia, qua acti homines male sapientes quævis saepe dogmata, quæ non intelligunt, quæ nunquam legerunt vel audiverunt, quæ novitatis duntaxat speciem habere ipsis videntur, quorumque rationes perspectas non habent, mox temerario ausu hæresium noxiorumque errorum catalogo inserunt. Isti nimirum homines non nisi certa quædam systemata a Præceptoribus, quorum sancta apud ipsis est auctoritas, tradita legerunt, quibus totam orthodoxiam comprehendendi existimant, quibus quicquid continetur, non observata inter capita Religionis fundamentalia,

talia, & ea, quæ non sunt ex fide, sed ex opinione probabili, distinctione, æque momentosum, æque necessarium censem; dum e contrario omnia fere, quæ in iis non extant, licet alias a Viris maximis præcipuisque Ecclesiæ Christianæ luminibus credita atque probata, tanquam periculosa novitatis suspecta, tanquam heterodoxa atque analogiæ fidei contraria præcipiti mox iudicio damnant. Certe quo minus a scientia atque eruditio instructi sunt homines, eo ad condemnandos alios ac tanquam hæreticos proscindendos esse promptiores, experientia abunde comprobatur. Nec tamen omnes, qui in has prudentiæ leges peccant, eruditio defectu laborare dixerim. Sunt & alii fontes, ex quibus istud disputandi caœthes promanat; interque eos, ne plures memorem, præcipuus superbia atque ambitio, sollempne multorum proh pudor! Theologorum omni ætate, maxime ubi in præcipuo quodam munere ecclesiastico constituti sunt, vitium. Scilicet qui ea sunt inflati ac turgidi, magnifice admodum de se suisque placitis sentire solent; Veritatem omnem dudum a se possideri, nec ullas novas Veritates sibi haud perspectas in apricum produci, nec melius se informari posse, non sine insigni fastu sibi persuadent; ac, licet non errandi prærogativam disertis verbis sibi haud arrogant, re ipsa tamen se falli difficulter credunt. Hinc fit, ut de omnibus, utut obscuris atque inperviis, audacter pronuntient, nihilque adeo vereantur, quam ne dubitare aliqua de re videantur, ac meliora docenti morem gerere dedecus sibi esse putent. Hinc fit, ut omnes in suam sententiam rapere, conscientiis hominum leges ponere, suas-

que opiniones tanquam credendorum regulam aliis obtrudere conentur. Hinc fit, ut dissidentes tolerare nequeant, atque, ubi sunt, qui in adversum eunt, libertatemque suam pro viribus tuentes, id quod sibi verum videtur, licet vulgo invisum, in publicum egregium effundunt, ad certamina mox provolent nullum habitura finem, quibus innocentissimæ sœpe Veritati erroris larva induitur, aut, ubi subinde ex humana inbecillitate erratum fuerit, omnia in pessimam partem rapiuntur, ut ex musca, quod dicunt, fiat elephas, ex quovis errore fingatur hæresis, atque ii saltem, quibuscum contendunt, orthodoxiæ gloria priventur.

Cœterum dies me deficeret A. A. si mala omnia, ex intemperanti isto rigore atque inconsulta disputandi methodo propullulantia, quibus & Ecclesia laceratur, & pietas violatur, & ipsa Veritas detrimentum capit, fusius recensere instituerem. Vident illa ac deplorant quivis cordatores: Utinam & ipsi ea serio ad animum revocarent, qui imprudenti nimis zelo ducuntur! cautius sine dubio mercarentur. In Ecclesia certe inde nascuntur contentiones ac lites infinitæ, dissidia nunquam sopienda, odia hominum inmania, quibus se invicem insectantur, qui fraterno amore se mutuo complecti debebant, schismata horrenda, sectæ innumeræ, tyrannis in conscientias, & innumera ejusmodi mala. Et quanta porro hinc Christianismi oblivio, quantus veræ pietatis neglectus? Quis enim non videt, humilitatis, modestiæ, æquitatis, mansuetudinis, caritatis ac tolerantiæ Christianæ leges sub superbo simul ac fallaci orthodoxiæ servandæ prætextu ab illis vio-

violari, qui in famam Virorum s^epe insignium
 ob levem quendam in capitibus non necessariis
 dissensum inquis heterodoxiae criminacionibus ac
 temerariis condemnationibus tanta audacia gras-
 santur? Addo denique, ipsam Veritatem isto
 agendi modo haud exiguum capere detrimentum.
 Nullum profecto in Veritatis cognitione sperari
 potest incrementum, ubi hoc viget principium,
 id, quod Majores nostri decreverunt, quod Præ-
 ceptores in necessariis docuerunt, sine discrimine
 ratum fixumque esse debere; nullum ab his in
 Ecclesia dissensum esse tolerandum, ipsoque fa-
 cto heterodoxum esse, qui a receptis placitis vel
 minimum discedit. Quid enim, qui hujusmodi
 principia fovent, inconsulto suo rigore agunt?
 Sublata, aut saltem arctissimis conclusa limitibus
 prophetandi libertate, investigandæ Veritati viam
 obstruunt; uberiori Veritatis illustrationi obicem
 ponunt; optima atque exultissima ingenia, ad
 Veritatem, quæ præjudiciis impeditur, quo mi-
 nus erumpat, in lucem protrahendam nata, ne
 hæresios vel heterodoxiae notam incurvant, ad si-
 lentium cogunt; aut saltem, si quæ in publicum
 proponant a vulgari tramite abeuntia, licet ad
 Ecclesiæ ædificationem Veritatisque propagatio-
 nem tendant, impediunt, ne ista valeant atque
 adprobentur; sicque efficiunt, ut fructus, quos
 ex illorum laboribus capere posset Ecclesia, pla-
 ne nulli sint. Desipere autem, si quid video,
 hoc est, ubi partium studio acti, & omnes Veri-
 tates a nobis possideri, & novam iis lucem ac-
 cendi, nosque melius informari non posse existi-
 memus. Sunt Veritates, quas futuro seculo re-
 velandas æternitas sibi reservavit: Sunt aliæ,
 quas

quas clarius cum tempore explicare, quarumque ampliore illustratione hominum ingenia atque industriam exercere voluit Deus. Quod Patres non viderunt, vident liberi; a Præceptoribus non rite ponderata animadvertisunt sæpe discipuli: ac proinde cavendum, ne laudabiles illorum conatus, qui indefesso ardore, modeste tamen ac sobrie Veritatem scrutantur, ac nova identidem luce illam perfundere adnituntur, nostra imprudentia ac zelo præpostero sufflaminantes, in ipsam Veritatem simus injurii, liberumque ejus cursum præpediamus.

Aliam ergo ac longe diversam agendi disputandique methodum suadet *Prudentia justorum*, exigit illa, ut qui in *Orthodoxiæ tutamine* (loquor cum Cel. Witzio) rigidos se Veritatis satellites præstant, iidem studiose sibi ab iis rebus cavendum esse meminerint, quæ non licent Sacerdotibus pacis; ut in consensu animorum serio exsultent, eumque, quantum salva Veritate fieri potest, promoveant: ut in dissensu æquitatem suam ac modestiam Deo hominibusque probent cum lenitate sapiente: ut de se ipsis submissè, de Fratribus præclare sentiant, non adfectantes exquisitoris sapientiæ famam, sed dona Dei justo pretio in iis, qui sibi proximi sunt, aestimantes: ut nullius verba calumnientur, aut cavillando opiniones cuiquam imputent, a quibus se profitetur alienum: ut denique indignum hominis Theologi gravitate existiment, de verborum apicibus otiose atque odiose digladiari, ubi circa rem ipsam exigua ac fere nulla discrepantia est. Verba profecto magno simul ac pacifico Viro digna.

Enimvero in eo esse debet Theologus, cui Ecclæsiæ salus curæ cordique est, ut & Veritatem

tem & Pacem, tanquam firmissima ejus columina, in ea, quantum quidem in se est, servet integrum atque illibatam. Ut autem neutra violetur, prudenter & circumspece agat, necesse est. Cum ergo nec necessariæ Veritatis dispendio Ecclesiæ pax sit redimenda, neque ab altera parte accuratissimus opinionum ac doctrinæ, etiam in levioribus, consensus per rei naturam ac diversa hominum ingenia in Ecclesia sperari queat, proximum est, ut in necessariis doctrinæ capitibus ac fundamentalibus Religionis Veritatibus exactissimam urgeat fidei unitatem; in non necessariis autem sentiendi libertatem concedat, modestique dissensus copiam illis faciat, qui circa fidei summam idem plane nobiscum sentiunt; neque propter illum dissensum fraternæ caritatis ac concordiæ vincula rumpat, atque Ecclesiæ Pacem turbet.

Hanc, nisi me omnia fallant, prudentiæ regulam ipse commendat sanctior Codex ac clarissime inculcat. Nam quemadmodum accurate satis distinguit inter ipsum fidei fundamentum, & ea, quæ fundamento superstruuntur, sive bona & utilia, sive vana & futile; ita quoque ab altera parte, quod ad capita fidei fundamentalia, exigit, ut *eadem heic incedamus regula*, atque idem omnino sentientes, *concordes simus*; dum e contrario ejusmodi errores, quibus hæc capita subvertuntur, in Ecclesia non tolerandos, quin potius illos, qui circa ea errant, non tantum graviter increpandos, sed &, ubi nullis mediis ad saniorem mentem revocari se patiuntur, a communione nostra, ne eorum labe inficiamur, remo-

movendos, pronuntiat. Huc pertinent varia Pauli Apostoli monita: *Ne in pari iugo copulemini cum infidelibus. Si quis diversam docet doctrinam, neque accedit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, isturget, nihil sciens: secede ab illis, qui tales sunt. Hæreticum hominem, post unam atque alteram admonitionem, rejice.* Precor vos fratres, ut observetis eos, qui dissidia & scandala præter doctrinam, quam vos didicistis, creant, & declinate ab iis. At vero ab altera parte, quod ad capita non fundamentalia ac minus momentosa attinet, circa hæc modestiam sentiendi docendique libertatem unicuique concedendam, errores leves, salva manente Religionis summa, patienter ferendos, non obstante sententiarum discrepantia, animorum unitatem servandam, mutuamque inter dissidentes toleratiā ac fraternam communionē esse colendam, non minus clare ac luculenter docet. Ita certe suo exemplo præivit ipse Christus Dominus, qui tot in Apostolis & Discipulis suis toleravit errores, donec uberiore Spiritus sui lumine intellectum eorum collustraret. Exemplum Domini secuti sunt Apostoli, qui, licet infallibili Spiritu ducti, dissentientes tamen in rebus non momentosis & ipsi tolerarunt, & tolerantiam ab aliis exerceri voluerunt. Sic *infimos in fide*, id est minus recte sentientes patienter tolerandos, &, eo non obstante, pro genuinis fratribus esse habendos, variis rationibus urget Paulus sub finem Epistolæ ad Romanos. Et quorsum, quæso, tot ejusdem Apostoli hortationes, *ad se mutuo tolerandum, cum omni mansuetudine & modestia, ad servandam spiritus unitatem per vinculum pacis, ad omnem amaritu-*

ritudinem, iram, excandescitiam, clamorem ac maleficentiam deponendam, ad induenda viscera misericordiae, benignitatis, modestiae, mansuetudinis, lenitatis, ita ut alii alios tolerent, quorum, inquam, haec & similia loca, quibus refertae sunt Epistole Paulinae, nisi ad commendandam inter dissentientes circa capita non fundamentalia mutuam tolerantiam ac fraternalm caritatem, tanquam promptissimum, ad componenda Christianorum dissidia pacemque Ecclesiæ sarcinendam, remedium? Et quorum denique tot loca, quibus Christus & Apostoli a rixis, jurgiis, dissidiis ac schismatibus nos dehortantur, & contra Pacis studium nobis instillare adnituntur, nisi ad commendandam eandem, de qua loquimur, tolerantiam. Nam ad illibatam in Ecclesia pacem obtinendam, duæ solummodo, quantum videre possumus, dantur viæ, vel omnimodus circa omnia Doctrinæ capita, tam fundamentalia, quam non fundamentalia, consensus ac perfecta opinio-
 num conformitas, vel tolerantia inter dissentientes, & erga leviter errantes exercenda. Prius, quemadmodum inde ab Ecclesiæ natalibus ad nostra usque tempora nunquam fuit visum, ita quoque revera impossibile est, & in hoc præsenti seculo sperari nequit, propter ingeniorum ac temperamentorum varietatem, propter intellectus humani imbecillitatem, propter educationis atque institutionis, donorum itidem a Deo acceptorum diversitatem, propter præjudiciorum, cum lacte velut materno inbibitorum, multitudinem, propter involutam plurimarum controversiarum perplexitatem, atque alias hujus generis rationes. Quare, ut beata in Ecclesia vigeat pax, ac fu-

nella

nesta ex ea eliminentur dissidia, necessarium prorsus est, ut, qui circa primaria Christianismi capita consentiunt, in levioribus vero discrepant, illæsa animorum concordia, se mutuo tolerent.

Sunt & aliæ quædam specialiores *Prudentiæ* regulæ, quæ, si serio ad animum revocarentur a Theologis, atque ipsa praxi exprimerentur, haud dubie multum conferrent, ad exoptatam illam Ecclesiæ pacem promovendam, ad infastas animorum dissensiones componendas, ad controversiarum litiumque infructuosarum numerum minuendum, ac mutuam inter leviter dissidentes tolerantiam faciliorem reddendam. Si scilicet sedulo caverent, ne nimiis argutiis, ne quæstionibus vanis, curiosis atque ad lites movendas comparatis, ne pravis superstitionibus veneranda Christianæ Religionis simplicitas oneretur, sed, missis & in exilium actis nullius momenti subtilitatibus tricisque Scholasticis, genuina fidei principia ea, qua fieri potest, perspicuitate hominum animis instillare, atque illam, quæ secundum pietatem est, doctrinam masculo instituo adserere admitterentur. Si deinde, humanæ imbecillitatis atque intellectus sui angustiæ memores, ea tanquam certa & indubia definire cessarent, quæ in hac mortalitate, ubi *ex parte cognoscimus* & *ex parte prophetamus*, determinari nequeunt, quæque ut determinentur, inutile & forte noxium est: Si ea, qua par est, modestia circa profunda Religionis mysteria versarentur, atque arcana Dei, quæ nec in sacris Literis clare revelata, nec humano intellectui pervia sunt, nimia curiositate rimari, ac temerario ausu ad ingenii sui modulum compонere desinerent. Nam ex intemperanti illorum

auda-

audacia, qui in quævis mysteria vano involant impetu, ac turpe sibi esse credunt, si aliquid nescire videantur, plurimas easque acerrimas in Ecclesia contentiones ortum duxisse, notissima res est. Recte autem monet Apostolus: *Ne sapiat quis, supra quam oportet sapere; sed sapiat ad sobrietatem, prout cuique distribuit Deus mensuram fidei.* Si porro controversias scholasticas, suasque, de rebus sœpe intricatissimis, scholæ ideis ac distinctiōnibus prorsus implicitis, vulgique captum longe superantibus, opiniones a necessariis fidei capitib⁹ probe identidem distinguerent, easque ad Religionis summam, quæ in fundamentalibus plana, facilis, simplex, a scholæ tricis salebrisque aliena & vel rudissimorum hominum captui attemperata est, non pertinere ostenderent: Si præterea, in tractandis his aliisque perplexis quæstionibus, controversa dogmata placide semper ac modeste expanderent, quodque Dei Virtutibus ac sacris Oraculis maxime conveniens fuerit visum, salvo aliorum judicio, atque illæsa pace mutua eligerent: Si denique, qui in Scholis & Ecclesiis Doctorum munere funguntur, principia pia, pacifica, Christianam caritatem, mansuetudinem, tolerantiam, modestiam, humilitatem spirantia, atque ad minuendas potius controversias, quam easdem multiplicandas, comparata Auditoribus suis & sermonibus & factis instillarent, summoque studio inculcarent. Hæc atque alia hujus generis consilia, a Viris maximis, inter quos præcipue nomino duum viros egregios S. WERENFELSIUM, & J. A. TURRETTINUM, non sine insigni ahbi locorum fructu, suppeditata prægnantibusque rationibus munita, si ad praxin revocarentur, via ad conponenda

plurima dissidia, non adeo foret difficilis: Has si secuti fuerimus regulas, haud vana, ut auguror, spe præsumere liceret, fore, ut, conatus nostris adspirante supremo Numine, desideratissimæ pacis ac concordiæ aurora & nostris tandem aliquando illucesceret oris.

Sed tempus est, ut ad ea me conferam, quæ officium hujusque diei solemnitas postulat. Ad Vos nimirum, VIRI PERILLVSTRES & GRAVISSIMI, Academiæ hujus CVRATORES ac MECAENATES OPTIMI, mea se convertit Oratione. Vobis me in solidum deberi, Vestrique juris me esse factum, si prædicem ac publice contester, nihil, quod a Veritate alienum, nihil, quod cum animi mei sententia non conjunctissimum est, prædico. Quem enim majore beneficiorum meritorumque cumulo Vobis obstrinxisti, inter nostri quidem ordinis homines nullus est. Vestris sub auspiciis studiis dicatus, (cujus Beneficii memoriam integram atque illibatam seruo) Vestro veluti in sinu eo sensim crevi, ut benigno Vestro de me meisque studiis judicio non indignum omnino censueritis, qui, licet juvenis admodum, ante hoc septennium ad speciale Theologiam docendi munus in publica eruditorum Hominum luce gerendum admovever. Cumque non ingratam prorsus Vobis suisse meam qualemcunque in erudienda pube Academicâ operam, haud obscuris mihi constet indiciis, Vestro potissimum favori Vestræque commendationi acceptum refero, quod ILLVSTRIS-SIMI ac PRAEPOTENTES FRISIAE nostræ ORDINES Professoris ordinarii titulo ac munere, glorioso sane & ampio, in hoc Sapientiæ domicilio me condecorare voluerint. Hu-

Hujus tanti honoris, VIRI MAGNIFICI, tantorumque Vestrorum de me meritorum nulla dies, nulla ætas unquam apud animum meum obliteratedit memoriam: Et, quod nunc unice possum, coram splendidissima hac Corona, cum integra plenissimæ observantiæ fide ac pietate, quantas capere mens mea maximas potest, gratias Vobis ago habeoque. Et quamvis tenuitatis meæ probe mihi sim conscius, ad hoc tamen eniti summa opum vi conabor, ut tanto munere, & tam prolixa Vesta Benignitate haud penitus videri queam indignus.

Juxta lineas, quas duxi, spartam, quam natus sum, ornare, si vota secundet Benignissimum Numen, firma stat sententia. Istam docendi disputandique rationem Vobis unice probari, qui purioris Religionis Adsertores, qui æqui, justi, omnisque virtutis Vindices acerri- mi, qui modestæ libertatis estis Patroni, confido quam certissime. Faxit Deus, ut, si non aliter, diligentia saltem atque adsiduitate mea, cum in magnis etiam voluisse sufficiat, Favoris ac propitiæ Vestræ erga me Voluntatis continuationem proliciam. Vesta sub umbra ac Patrocinio, MECAENATES DESIDERATISSIMI, si tuto conquiescere, Vesta sub tutela si latitare mihi liceat, vanosque livoris contemnere ausus, votorum meorum, post Dei gratiam, apicem obtinuisse mihi videbor.

Quod superest, divinæ Majestatis Numen votivis precibus venerari non desinam, ut vos diu inter Mortales supereesse ac commodo publico valere jubeat; quo, quod, Bonis omnibus applaudentibus, huc usque fecistis, rem Patriæ,

Ecclesiæ , atque hujus cum maxime Academiæ
Vestra porro Auctoritate , Prudentia & Consiliis
egregie juvetis , foveatis , promoveatis.

Ad Vos me converto , quarumvis Facultatum
ac Scientiarum *Professores Celeberrimi* , orbis literati
Lumina clarissima : Arctiore Collegii necessitudi-
ne Vobiscum conjungi , qui tot tantisque in hanc
Musarum sedem meritis excellitis , laudi duco
atque honori. Reconditæ Vestrae eruditionis alia-
rumque , quibus ornati estis , dotium veneratio
Vestrarum mihi consuetudinem , qua jam plurium
annorum serie illibata frui licuit , facit desidera-
tissimam. Pergite , quæso , Collegæ Honoratis-
simi , eadem , qua me hactenus excepistis , bene-
volentia complecti , & a me vicissim , cui pace &
amicitia vobiscum integra atque infucata nihil
prius , nihilque antiquius , omnia officii ac obser-
vantiae munera expectate. Vos ætate , donis ,
eruditione majores venerabor ac suspiciam : Ve-
stra vestigia , de longinquo quidem , sedulo ta-
men , exprimere conabor : Consiliis Vestris lu-
benter aures præbebo : Facilem denique in omni-
bus ac candidum me exhibeo.

Isto nomine me Vobis cum primis commenda-
tum volo , quibuscum arctiore vinculo me con-
jungit ejusdem Scientiæ Professio , *Venerandi Theo-
logiæ Professores*. Amor inter nos regnet , Viri
Fratres , mutuaque Charitas. Quod si circa
fundamentum & rei summam consentientes ,
in rebus levioris momenti eadem omnes senti-
re nequeamus , quemadmodum id in tanta
ingeniorum varietate , controversiarum perple-
xitate , ac humanarum mentium caligine spe-
rare non licet , levem dissensum , salva pace , to-
leran-

lerandum esse, serio recordemur; atque in id operam demus, ut illam opinionum discrepanciam unitas spiritus regat: Sic Concordiae exemplum præbebimus contentiosis illis Theologis, qui præpostero quodam zelo, dicam potius, furore acti, quavis data occasione nil nisi Martem & bella crepant. Is ergo si Vobis sit animus, hujus instituti si me comitem ac socium admittere velitis, en dextra fidesque.

Hanc vero diu multumque exoptatam mihi occasionem, animum summæ venerationis plenum beneficiorumque non inmemorem publice tibi testificandi, CELEBERRIME mihique AMICISSIME VENEMA, quo minus prætermittam, & pietas facit, & officium. Quantum enim tibi debeam, norunt omnes, qui rerum nostrarum gnari sunt; meritoque ingratissimus omnium haberi possem, nisi eo nomine tabellam grati animi ob sidem publice, quod nunc facio, Nomi ni tuo suspenderem. Singula autem illa ac profecto maxima tua de me merita ut recenseam, & mea, & tua non permittit verecundia. Pudori ac Modestiae tuæ nimium quoque gravis forem, si virtutes tuas eximias, si ingens illud, quo pectus tuum accensum est, de egregio publico bene merendi desiderium, si late diffusam tuam eruditio nem, ad Nominis tui, & hujus cum maxime Lycæi celebritatem, ringente licet atque indignantie invidia, indies accrescentem, deprædicare instituerem. Id unum vero absque verecundiæ tuæ offensione dicere liceat, in pense me gaudere, summique beneficii loco reputare, quod tuo sub ductu, tuaque, quam in me formando insumisti, opera moderationia in Theologicis studia sectari,

ri, quod Euangelicam prophetandi libertatem, cum profana, quidvis in publicum profitendi, licentia, quam tecum ex animo detestor, non sane confundendam, suo pretio æstumare, quod denique, posthabito humanæ auctoritatis præjudicio, (præfiscine dixerim) ex purissimo Verbi divini fonte Veritates salutares haurire didicerim. Quod reliquum est, ita de me habeto, Exoptatissime Collega, ea me observantia te veneratum in posterum, quo tu me amore prosequi, tuoque consilio in arduo suscepisti muneris exercitio sublevare perrexeris.

Tandem & Vos mihi conpellandi estis, *Florentissimi Juvenes*; Vos præsertim devota Deo pectora. Vos cura nostra nostræque deliciæ fuistis jam, & eritis in posterum. Quod si eandem, quam hactenus mihi probastis, diligentiam præstetis, habeo abunde, quod mihi de Vobis gratuler; nihilque prius, antiquius nihil habeo, quam Vestris invigilare commodis. Nisi Vos discendi ardor, me certe non destituet docendi labor. Me ergo comite ac socio in cœlestis Sapientiæ cultum strenue incumbite. Insideat pectori Vestro studium Orthodoxiæ ardentissimum; sed veræ & masculæ Orthodoxiæ, quæ non in verborum tricis ac subtilitatibus scholasticis, non in præjudicatis opinionibus placitisque tantum communibus consistit, qui summus vocis egregiæ abusus est, sed in sincero divinæ Veritatis, quæ secundum pietatem est, amore, sed in divinarum Virtutum effigie animis insculpenda, atque exprimenda moribus, sita est. Hanc per Dei gratiam sectemini sedulo: sic Vobis ipsis ornamento in omne ævum perennaturo, sic ædifican-

ficandæ Ecclesiæ apta in manu Dei eritis instrumenta.

Tu vero, Clementissime Deus, Spiritus Tui Lumine, sine quo ad spiritualia & cœlestia plane cœcutimus, illabere mentibus nostris. Tu Spiritu Veritatis in omnem nos ducas Veritatem. Tu sanctifices nos in Veritate, Verbum tuum est Veritas; ut non solum in cognitione, verum etiam in fide, pietate, sanctitate proficiamus: donec ex his ignorantiae, vitiorum ac dissidiorum claustris, in æternum illud Veritatis, Sanctitatis ac Pacis domicilium introducamur. Tibi Triuni Deo sit laus, & honos & gloria in sempiterna secula.

D I X I.

